

„Boj o mír“: Mezinárodní události jako nástroj utváření oficiálního obrazu komunistického režimu v církevním tisku v Československu (1948–1953)

„Fight for Peace“: International Events as a Tool for Forming the Official Image of the Communist Regime in the Church Press in Czechoslovakia (1948–1953)

Mgr. et Mgr. Jakub Marša, FF MU, Historický ústav
e-mail: marsajakub@seznam.cz

Abstract

The article is mapping the interpretation of major international events (for example, war in Korea or remilitarization of Germany) in the church press of the three largest churches (the Roman Catholic Church, the Czechoslovak Church and the Evangelical Church of Czech Brethren) in Czechoslovakia. The official press was subjected to censorship, but it created the image of socialism as the bearer of peace ideas. These ideas formed a space for mutual dialogue between Christians and the ruling communist regime in Czechoslovakia. However, the method of using peaceful ideas also served as a tool for gaining influence among believers for the favor of communist regime. The comparison of the official press also allows for a search for any differences or similarities in the approach of the communist regime to each church. The article includes the years 1948–1953 (the founding period) with possible necessary overlaps.

Key Words

communism, churches, founding period, peace movement, press

Klíčová slova

komunismus, církve, zakladatelské období, mírové hnutí, tisk

Úvod

Lidé, i když mluví jednou řečí, nemluví řečí shodnou. Nerozumějí si, protože nedávají stejný smysl důležitým pojmům. Jsou podrážděni, nemají dostatek oné „svaté trpělivosti“, tak potřebně právě v dnešní době, a vzájemně si někdy až děšivě nedůvěřují. A jsou mezi námi také takoví, kteří všech těchto a jiných dnešních nedostatků zneužívají. Nejistota, neklid, neupřímnost, chytračení, záłudnost jsou pro ně velmi často prostředky, užívané v zápase politickém.

Edvard Beneš, z dopisu předsedovi ČSOL. *Český bratr*, rok 1948

Propaganda vždy byla integrální součástí totalitních režimů, komunistické Československo po roce 1948 nevyjímaje. Svou roli sehrávala na institucionální úrovni, zároveň se ale projevovala ve všedním životě. Přitom právě studium každodennosti napomáhá odhalovat rozpory mezi oficiálním obrazem utvářeným vládoucí stranou a žitou realitou. Sándor Horváth a Volker Zimmermann proto položili otázku, „zda nenastal čas začít se systematickým rozbořem komunistické propagandy a jejím srovnáváním se skutečností“ (Vachek, 2009: 200). Propaganda, často zabalená do líbivého šatu jednoduchých a srozumitelných hesel „jako ‚bratrská spolupráce‘, ‚lidová demokracie‘, ‚boj za mír‘ a podobně, maskovala utlačovatelskou podstatu režimu, jeho neúspěchy a tíživou realitu všedního dne“ (Vachek, 2009: 201).

Představení oficiálního výkladu zmíněného „boje za mír“ v církevním prostředí v Československu po roce 1948 je proto motivací příspěvku, který je sondou, nikoliv komplexní a podrobnou analýzou, do *Katolických novin, Českého zápasu a Českého bratra*, tedy periodik tří největších církví – římskokatolické církve, Církve československé (dále ČČS)¹ a Českobratrské církve evangelické (dále ČCE). Cílem práce je za pomoci užití metody konceptuální a relační obsahové analýzy představit strategie, cíle a motivace komunistického režimu při využívání církevního tisku, a ukázat na příkladu významných mezinárodních událostí pomyslný obraz, kterým komunistický režim čtenářům prezentoval sám sebe a představoval oficiální výkladový rámec úlohy církvi ve státě i ve vztahu k zahraniční politice mezi lety 1948–1953, tedy v tzv. ustanovujícím období.

Problematika vztahu státu a církvi sehrávala mezi vnitrostátními prioritami Komunistické strany Československa (dále KSČ) významnou úlohu již od prvních dní po únorovém převratu v roce 1948. Vždyť ze sčítání lidu v roce 1950 vyplynulo, že se v Československu nehlásí k náboženskému vyznání pouhých 4,18 % obyvatel (Kaplan, 1993: 5 a 225). Nelze ovšem opominout, že se strategie a vztah KSČ vůči jednotlivým církvím lišily. V ČČS došlo již krátce po konci druhé světové války pomocí zneužití institutu Národní správy k odstranění stávajícího vedení církve a jeho nahrazení radikálně levicovým křídlem s vazbami na KSČ.² ČČS se proto po únoru 1948 stala z hlediska KSČ vhodným nástrojem pro realizaci politických cílů v oblasti církevní politiky (Morée & Piškula, 2015: 35; Jindra, 2010: 91; Kaplan, 1993: 125).³ Vztah KSČ vůči římskokatolické církvi do značné míry určilo na podzim roku 1947 Informační byro KS, když církev označilo za reakční sílu brzdící záměry komunistických stran (Kaplan, 1993: 21). A byť se obě strany snažily vyhnout otevřenému sporu, první výrazné konflikty rozbourily už tak neklidné vody československého veřejného života již v březnu 1948. I kvůli soustředění se na mocenský boj s římskokatolickým klérem se výraznější pozornost ze strany nejvyšších komunistických představitelů v prvních měsících vlády nového režimu

¹ Protože Církev československá husitská přijala přídomek „husitská“ do svého názvu až v průběhu 70. let, uvádím v práci zkratku původního názvu církve – Církev československá.

² Pozdější biskup Miroslav Novák tak například přijímal instrukce přímo od Alexeje Čepičky, mnozí lidé z ČČS následně získali významná úřednická místa v SÚC. Ale byt lze příklon k levici považovat po druhé světové válce za obecný trend ČČS, věřící se většinou klonili spíše k umírněným národním socialistům (viz Morée & Piškula, 2015: 14–16 a 34; Jindra, 2010: 91; Kaplan, 1993: 125; Nešpor, 2008: 46).

³ „Hlavním spojemcem režimu byla, alespoň podle prezentace Rudého práva, Církev československá“ (Nešpor, 2008: 46).

vyhýbala protestantským denominacím včetně ČCE (Morée & Piškula, 2015: 86), a to navzdory skutečnosti, že se církev postupně již před únorovým převratem formovala spíše jako antikomunistická (Morée & Piškula, 2015: 35). K jasnému vymezení církevní politiky KSČ docházelo postupně: od ustanovení církevní komise Ústředního výboru Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ) v červnu 1948, jejímž cílem bylo určit linii církevní politiky, přes zřízení Církevní šestky⁴ v dubnu 1949 (Morée & Piškula, 2015: 71–72), až po přijetí dvou církevních zákonů č. 217/1949 Sb., o zřízení Státního úřadu pro věci církevní a č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, přičemž každý z nich státu umožňoval specifickou míru dohledu a kontroly nad církevním životem.⁵ Zřízením Státního úřadu pro věci církevní (dále SÚC)⁶ byla na jednom místě soustředěna „působnost vztahující se k církvím, jež byla do té doby rozptýlena po různých ústředních úřadech“ (Balík & Hanuš, 2015: 29).

Ruku v ruce s tím také postupovala státní kontrola církevního tisku. První zákazy se vztahují již ke konci února 1948, počty výtisků byly omezovány pod záminkou nedostatku materiálu z důvodu poválečné krize, obsah začalo aktivně ovlivňovat působení cenzury, do redakcí přicházely pokyny k vynuceným prohlášením (Morée & Piškula, 2015: 73–74); jedná se o úkony, které následně přešly pod kompetence SÚC. Úřad navíc krom výše představených praktik kladl velký důraz na autocenzuru redakcí, a pokud církevní tisk nenabízel čtenářům dostatečně pokroková témata, docházelo k nátlaku na personální složení redakcí či přímo k dočasnému pozastavení vydávání (Morée & Piškula, 2015: 115–116). Samotná propaganda se v církevním tisku stala důležitým nástrojem v procesu formování specifických vztahů mezi komunistickým režimem a křesťany, neboť nezhledňovala pouze strategie KSČ, ale zároveň reflektovala zájmy duchovních i věřících a hledala taková témata, se kterými se byli křesťané schopni ztotožnit. Do značné míry zároveň přejímala i specifickou křesťanskou rétoriku. Mezi přední směry komunistické církevní politiky v tomto kontextu patřilo mírové hnutí, bezprostředně spojené s reálnou či teoretickou problematikou války.

Pro římskokatolickou církev se stal v roce 1949 největším povoleným periodikem nově vycházející týdeník *Katolické noviny*, který nahradil zakázaný časopis *Rozsévač*. Věřícím ČČS byl k dispozici týdeník *Český zápas*. Jedná se o dodnes vycházející časopis s dlouhou tradicí, coby *Český zápas* byl vydáván od roku 1920 a přímo navazoval na starší list *Právo národa*. Jako celocírkevní periodikum ČCE sloužil od roku 1924 měsíčník *Český bratr*, jehož vydávání krátce ustalo s koncem druhé světové války. K obnově dodnes vycházejícího časopisu došlo v roce 1947.

Závěrem dodávám, že se v přímých citacích nejčastěji opírám o měsíčník *Český bratr*, a to z důvodu literární kvality článků, reprezentativnosti předkládaného obsahu a angažovanosti Josefa Lukla Hromádky, významného zástupce

⁴ Jejími členy původně byli Alexej Čepička, Václav Kopecký, Zdeněk Fierlinger, Vladimír Clementis, Viliam Široký a Jiří Hendrych (viz Kaplan, 1993: 231; Balík & Hanuš, 2015: 20).

⁵ Dalšími zákony napomáhajícími státu získat dohled nad církvemi byly mj. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, Trestní zákon č. 86/1950 Sb, Zákon č. 232/1948 Sb., o Státním soudu a dále Zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucených prací se Zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovělém soudnictví. Především Římskokatolickou církev pak postihly „zemědělské zákony“ z 21. března 1948 dovršující pozemkovou politiku KSČ (viz Jindra, 2010: 98–99; Kaplan, 1993: 94–111).

⁶ SÚC fungoval od 18. října 1949.

československého i světového křesťanského mírového hnutí. Ale citace uvedené v příspěvku slouží coby demonstrativní vzorek za všechna tři sledovaná periodika, přičemž v poznámkách pod čarou dokládám příslušná komparovaná témata i v přímo necitovaných periodících. V místech, kde je nutné zasadit představované informace do širšího kontextu či poukázat na konkrétní příklady, ilustrativně odkazují na archivní prameny či prameny brněnských náboženských obcí ČČS.

Mírové myšlenky na stránkách církevního tisku

Uvědomujeme si, že tento rok je snad rozhodující pro zachování míru nebo vzplanutí válečného požáru, jehož rozsah a důsledky jsou téměř nepředstavitelné.

Český bratr, rok 1951

I přes cenzuru⁷ a účelovost článků mohou mít církevní periodika pro historické bádání významnou hodnotu; vykreslují totiž obraz, kterým komunistický režim před praktikujícími křesťany představoval sám sebe či například zahraniční politiku. Nástrojem pro tento způsob propagace se mimo jiné stalo mírové hnutí,⁸ pomyslný průsečík mezi jinak odlišnými zájmy komunistických režimů a církví a významný prvek komunistického internacionalismu, což mj. také zdůraznil v roce 1949 přední sovětský ideolog, Michail Andrejevič Suslov.⁹ Problematika války a míru proto byla na stránkách všech tří v příspěvku sledovaných časopisů reflektována s až překvapivou četností a různými způsoby, mezi nimiž zaujímají výrazné místo také významné mezinárodní události. Příklady, kterými se na následných řádcích zabývám, pak byly vybrány především na základě četnosti výskytu v samotných studovaných pramenech.

Budeme-li hledat důvody vysoké angažovanosti československých církví v mírovém úsilí, může nám poskytnout konkrétní vodítko významný evangelický teolog, J. L. Hromádka: „Na všech stranách tolik práce! Na zbořeníšti starého světa se budují nové pořádky. Ale za jakých okolností! Není ještě pravého míru. Nebezpečí nové katastrofy není zcela zažehnáno“ (ČB, 1948, č. 1: 1), píše na stránkách *Českého bratra* zkraje roku 1948. O dva roky později můžeme číst, že „pět let po skončení nejhroznější dosud války stojí svět před nebezpečím nového válečného konfliktu, jehož dosah a hrůzu si ani nedovedeme dost představit“ (ČB, 1950, č. 9: 150). Živý strach z bezprostředního ohrožení novým válečným konfliktem, posílený traumatizujícími zkušenostmi nedávno utichlých

⁷ O cenzuře po únoru 1948 viz Balík & Hanuš 2015: 22–23; Kaplan 1993: 102; Piškula 2009: 67–68.

⁸ Pojem mírové hnutí v kontextu tohoto příspěvku nevyjadřuje konkrétní instituci, ale hodnotový a myšlenkový proud a na to navazující aktivity, postoje (kolektivní i individuální) a s tím spojené instituce.

⁹ „Komunistické a dělnické strany musejí využívat všechny prostředky k zajištění trvalého a stabilního míru a tomu podřídit všechnu svou činnost. (...) Zvláštní pozornost by měla být věnována zapojení odborových organizací, ženských, mládežnických, družstevních, sportovních, kulturních, vzdělávacích, náboženských a jiných organizací do mírového hnutí, a také vědců, spisovatelů, novinářů, kulturních pracovníků, poslanců a jiných politických a veřejných vůdců, kteří jednájí na obranu míru a proti válce“ (Suslov 2009).

výstřelů druhé světové války¹⁰ i hrozbou použití atomových zbraní,¹¹ ovlivňoval celospolečenské klima již před únorem 1948 a křesťané cítili jako svoji povinnost přičinit se o zabránění vzniku dalšího tragického konfliktu.¹² „Ve víře v Boha pokoje učme se rozpoznávat, které síly ohrožují pokoj na zemi, a přemáhejme zbraněmi víry vše, co šíří přímo nebo nepřímo zárodky nové války a zesiluje nebezpečí nové zkázy“ (ČB, 1950, č. 2–3: 41) – tak zní například prohlášení zasedání synodu ČCE k poslání církve ve světě z roku 1950. A komunistický režim tuto linii podporoval. Jedním příkladem za všechny budiž úryvek z projevu náměstka Josefa Plíhala z SÚC na shromáždění Svazu českobratrského evangelického duchovenstva v Praze, který jasně deklaroval, že „hlavní poslání církve v dnešní době je na frontě míru. Plnění těchto úkolů má své konkrétní formy. Vyžadujeme především jednoznačnost řeči. Vaše řeč budiž ano, ano – ne, ne“ (ČB 1953, č. 1–2: 10).

Čínská lidová republika a válka v Koreji

Co je válka? Válka je atentát na blahobyt a život národů: atentát na civilizaci.

Katolické noviny, rok 1949

Mezi významné mezinárodní události sledovaných let 1948–1953 patří čínská občanská válka vrcholící koncem 40. let 20. století. Pro SSSR představovala podpora tamní komunistické strany v čele s Mao Ce-tungem důležitý mocensko-politický prvek v naději na vytvoření silného komunistického bloku stojícího proti západním mocnostem (Moulis, Valenta & Vykoukal, 1991: 83), v československém církevním tisku byla ale událost zpočátku zmiňována s odlišnou prioritou. Zvláště v prvních letech po únorovém převratu, kdy KSČ teprve postupně upevňovala své mocenské postavení, kladla v církevní politice velký důraz na zdánlivé zachování náboženských

¹⁰ „Události posledních třiceti let nechaly na něm, na jeho duši i na jeho nervech a těle krvavé stopy. Všichni jsme nemocni a vyčerpaní (...). Svět byl zaplaven přívaly krutosti a ničení; desítky milionů zahynuly, desítky jiných byly utýrány nebo vyhnaný ze svých domovů; staré pořádky se vypotřebovaly a nestačí na vlnobití dnešních dnů. Vyčerpaná srdce a unavené duše nejsou s to, aby porozuměly, co se děje a potácí se mezi marnými sny a beznadějí. Hřích a porušení přirozeného člověka se projevují dnes v bezmocnosti a marnosti“ (ČB, 1949, č. 4–5: 51). Srovnej: „Máme ještě v příliš živé paměti hrůzy a nesmyslnost poslední války. Žil jsem ve městě, které bylo válkou těžce postiženo (...). Viděli jsme bolestné umírání nevinných lidí, viděli jsme nesmyslnost pustošení hodnot, natvořených celými generacemi pilných a šetrných rukou“ (ČB, 1951, č. 1: 9). Dále např.: Vy mrtví z let 1939–1945, my to víme... (ČZ, 1948, č. 17: 101) nebo Krvavá daň (ČZ, 1948, č. 18: 111).

¹¹ „Atomová bomba s rachotem a víchrem ničí a boří. V okamžiku zabíjí statisíce“ (ČZ, 1952, č. 10: 1). Srovnej: „A jistě není dovoleno, aby člověk svévolně zasahoval do stvořitelských plánů Božích a aby svémocně vraždil, hubil a mrzačil své bližní, aby je otravoval plyny a zabíjel po statisících atomovými pumami, aby je zbavoval přístřeší a obživy, aby rozmnožoval řady vdov a sirotků“ (ČB, 1950, č. 9: 150). „Lidstvo stojí mezi životem a smrtí (...). Profesori fyziky, vědci a učenci, znalci atomové energie v našem úzkém kruhu nám povídají, co je děsí. Děsí je hrůza moderních ničivých vynálezů, ať je to atomová nebo vodíková puma. A zvláště vodíková puma. »Kdybyste věděli, jaké hrozné nebezpečí naprostého zničení je skryto v nových vynálezech, dělali byste pro mír ještě daleko více,« povídali nám“ (ČB, 1953, č. 9–10: 145). Dále např.: Katolický japonský biskup Akira Ogihara, rodák z Hirošimi, uvítal by, kdyby Svätý Otec prohlásil použití atomové bomby za hřích (KN, 1952, č. 9: 2).

¹² Na stránkách církevních časopisů jsou i z toho důvodu publikovány teologické úvahy hledající přímo v Bibli oporu pro snahu usilovat o mír (např. ČB, 1951, č. 3: 34–35; ČB, 1951, č. 6: 81–82). Dále: Ježíš – kníže míru a pokoje (ČZ, 1948, č. 11–12: 2), Na obranu míru (ČZ, 1949, č. 13: 53), Mír a pokoj tradicí cyrilometodějskou (KN, č. 4: 1), Z lásky k bližnímu pomáhejme zachránit mír (KN, 1951, č. 3: 4), Katolická teologie naprosto jednoznačně je bez výhrad pro mír (KN, 1952, č. 11: 2).

svobod (viz KSZ1: 8; MSZ2: 6). Že snaha o nastolení komunismu nebude překážkou pro aktivní působení církvi ve státě, zdůrazňovaly články v církevních časopisech na příkladu dalších zemí východního bloku,¹³ samotného SSSR¹⁴ a také čínské občanské války. Stručné informace zmiňovaly v průběhu roku 1949 postup lidově-demokratické armády a pochvalovaly si, že nové společensko-politické podmínky žádným způsobem neomezily práci křesťanských misionářů, protože nový stát garantoval svobodu víry.¹⁵ Tento výklad vrcholil počátkem roku 1950, kdy *Český bratr* otiskl prohlášení Národní křesťanské rady v Číně:

Naše země vstoupila do nové éry svých dějin, a my jako křesťané jsme povinni vzdát chválu a slávu Bohu za to veliké probuzení sociálního svědomí, jež se šíří den ze dne pod novou demokracií. (...) Církev ráda vidí, že o výchovu a sociální pozdvižení země je nyní tak intenzivně pečováno, a bude i nadále usilovati o to, aby pod vedením lidové vlády dostála své odpovědnosti jako lidová organisace, aby pokračovala v službě lidu i v jiném svém průkopnickém díle. (ČB, 1950, č. 1: 11–12)¹⁶

Není bez zajímavosti, že v kontextu svobody vyznání byly občas čtenářům předkládány také články s opačnou rétorikou poukazující na potlačování náboženských svobod na Západě.¹⁷

Pokud jde o samotnou Čínskou lidovou republiku, začátek 50. let přináší spolu s upevněním pozic KSČ v Československu na straně jedné a propuknutím korejské války na straně druhé obsahovou změnu. Svoboda vyznání ustupuje politickým tématům, konkrétně snaze plnohodnotně zapojit Mao Ce-tungovu Čínu, spojence SSSR, do mezinárodního řádu především na půdě OSN.¹⁸ J. L. Hromádka mj. spatřoval příčinu světové politické krize v nepřiznání rovnoprávného postavení Čínské lidové republice. „Velký omyl, kterého se dopustily některé západní národy, zejména americká vláda, je to, že chtějí korejskou otázku řešit bez Číny, ano, proti Číně, bez Sovětského svazu, ano, proti Sovětskému svazu“ (ČB, 1951, č. 4: 62–63), tvrdil Hromádka a apokalypticky dodával: „Rok 1951 a 1952 jsou pravděpodobně roky rozhodující, zda pořádek ve světě se upevní cestou míru, anebo zda stojíme před novou katastrofou“ (ČB, 1951, č. 4: 63). XI. synod ČCE se pak ve svém poselství zahraničním církvím zdůrazňujícím potřebu diplomatického jednání mezi světovými velmocemi tázal: „Co jsme

¹³ Např. ČB, 1948, č. 10: 228. Dále: Rozvoj a vzestup náboženského života v Maďarsku (KN, 1949, č. 9: 5), Postavení katolické církve v Polsku (KN, 1949, č. 10: 3), Náboženský život v dnešním Polsku (KN, 1949, č. 19: 3).

¹⁴ Např. ČB, 1949, č. 2: 27; ČB, 1950, č. 1: 11. Dále: Růst pravoslavné víry v Sovětském svazu (ČZ, 1948, č. 18: 109), Postavení náboženství v Sovětském svazu (KN, 1949, č. 22: 6).

¹⁵ Např. ČB, 1949, č. 2: 27–28; ČB, 1949, č. 7: 110; ČB, 1949, č. 8–9: 133. Dále: Křesťanství v dnešní Číně (ČZ, 1949, č. 12: 49), Křesťanství v Číně (KN, 1949, č. 3: 4).

¹⁶ Srovnej: Osvobození církve od imperialistických vlivů v lidové Číně (KN, 1951, č. 4: 6).

¹⁷ Např. ČB, 1950, č. 2–3: 29–31. Dále: Odpor proti vyučování náboženství na amerických školách (ČZ, 1948, č. 7: 41), Znamení kříže zakázáno soudem (ČZ, 1948, č. 8: 47), »Náboženská svoboda« v USA (KN, 1949, č. 17: 2).

¹⁸ Připomeňme, že po roce 1949 a porážce Kuomintangu se původní vláda Čínské republiky přesunula na ostrov Tchaj-wan a na půdě OSN byla nadále uznávána jako jediný zástupce čínského lidu – této pozice se Čínská lidová republika dočkala až v roce 1971 (včetně členství v Radě bezpečnosti).

vykonali pro to, aby velký čínský národ byl připuštěn ke spolurozhodování o nových rádech mezinárodních“ (ČB, 1953, č. 9–10: 150)?¹⁹

Již zmíněná válka v Koreji probíhající mezi lety 1950–1953 vedla k odcizení československých protestantů od Světové rady církví (dále SRC).²⁰ Na stránkách Českého bratra můžeme nejdříve nalézt komentáře naplněné nadějí a radostí z univerzálnosti křesťanské myšlenky přesahující politické systémy:

V Amsterodamu nešlo o politické sensace, ale o vážný pokus křesťanů z různých zemí rozumět i politické situaci. (...) Ale mluvíme-li již o politice, pak je pravda, že se Světová rada církví v Amsterodamu neztotožnila s žádným mocenským blokem a s žádným politickým programem a že si uchovala svobodný postoj kladného porozumění i kritické zdrženlivosti ke všem stranám. (ČB 1948, č. 9: 185)²¹

SRC tak na svém ustanovujícím zasedání i pod vlivem projevu J. L. Hromádky odmítla v duchu křesťanského univerzalizmu kategoricky odsoudit politická zřízení odlišující se od západních demokracií, čímž ponechávala otevřené dveře ke spolupráci i s církvemi z komunistických zemí. Ani takový postoj ale nezabránil církevní komisi ÚV KSČ ve vydání zákazu účasti československých delegátů na zasedání výkonného výboru SRC v roce 1950 v Torontu (Morée & Piškula, 2015: 100). Přitom právě torontské zasedání reflektující konflikt v Koreji demonstrovalo změnu postoje SRC, když za agresora označilo Severní Koreu. Takové prohlášení samozřejmě podpořilo dřívější nedůvěru komunistů vůči ekumenismu představujícím riziko vzniku dalšího, římskokatolické církvi podobného nadnárodního církevního bloku, v jehož rámci by se SRC stala druhým Vatikánem (Morée & Piškula, 2015: 123–124). SÚC proto skrze církevní tisk využil válku v Koreji k ostrým výpadům proti SRC, majícím za úkol zdůraznit „imperialistickou“ a tudíž nepřátelskou politiku této instituce:

Se stejnou proradností se zařadila do imperialistického tábora též Světová rada církví (...). Vůdčí orgán protestantismu přijal argumentaci finančníků z Wall Streetu, že válka v Koreji byla rozpoutána lidově demokratickou republikou. (...) Křesťanské lidstvo by od Světové rady církví očekávalo, že odhalí v tragickém okamžiku, kdy válka v Koreji začínala, pravou tvář imperialistických dravců. (ČZ 1951, č. 6: 1)

¹⁹ Srovnej ČZ, 1951, č. 6: 3.

²⁰ Světová rada církví, ekumenické hnutí založené v roce 1948 v Amsterodamu. SRC svůj cíl jasně deklarovala v poselství ustanovujícího kongresu: „Největší nebezpečí dnešního světa je rozdělení světa v bloky, které se vzájemně podezírají a jsou nepřátelské. (...) Křesťanství se nemůže ztotožnit se žádným z nich. Odsuzujeme všechny formy násilí hospodářského nebo náboženského, upírají-li lidem svobodu, a žádáme uznání a přiznání všech lidských práv každému a právo každého jednotlivce plnit vůli Boží podle svého svědomí“ (ČB, 1948, č. 7–8: 163). Srovnej: Hlas Amsterodamu (ČZ, 1948, č. 37: 201).

²¹ Srovnej: „Křesťanstvo celého světa to dnes cítí, že ho Bůh volá k obnovené víře a lásce pro služby tápajícího lidstva. Církev křesťanské východu i západu, severu i jihu, k sobě vztahují ruce v pozoruhodném ekumenickém hnutí k jednotě lidu Kristova“ (ČB, 1949, č. 1: 4).

J. L. Hromádka, člen výkonného výboru SRC,²² protestoval, „aby dal výraz našemu zneklidnění nad stále rostoucí tendencí vlivných kruhů ve Světové radě ztotožňovati se prakticky se stanoviskem západních mocností a našemu rozhodnému nesouhlasu s projevy, které byly v tomto směru jménem Světové rady vydány zejména v otázce korejské“ (ČB, 1951, č. 3: 45–46).

Probíhající boje v Koreji pak v církevním tisku posloužily jako půda pro nejčastěji se opakující téma – východní blok byl zobrazován jakožto obhájce míru stojící tváří v tvář válkychtivému Západu.²³ „Celý průběh války v Koreji ukázal v plné hrůze obludnou tvář fašistické útočnosti, jejímž ohniskem jsou Spojené státy“ (ČZ, 1951, č. 6: 1), nalezneme na stránkách Českého zápasu.

V příkrém rozporu s ženevskou konvencí (...) bombardují američtí letci už déle než půl roku civilní obyvatelstvo Koreje. Z úředních dokladů (...) možno usuzovati na hromadný ráz poprav a vybití obyvatelstva ve všech částech země. Kamkoliv vkročila americká vojska, došlo vždy k postřílení tisíců korejských občanů. (...) Američtí andělé zkázy vraždí ženy s dětmi na útěku, usmrcují skupiny školáků na cestě za vzděláním, ničí soustavně úrodu i s rolníky obdělávajícími pole, usmrcují pacienty v nemocnicích. (ČZ, 1951, č. 6: 1)²⁴

Myšlenku, že kapitalistické společenské zřízení vede na rozdíl od mírového socialismu ke sporům a konfliktům, vyzdvihl ve svém projevu i odborový přednosta SÚC Vladimír Ekart.²⁵

Dva východoasijské válečné konflikty konce čtyřicátých a počátku padesátých let byly na stránkách církevního tisku v Československu vykládány s odlišnou prioritou. Články zabývající se čínskou občanskou válkou kulminující koncem 40. let zdůrazňovaly především téma zachování náboženských svobod v komunistických zemích, což vycházelo z potřeby mladého režimu udržet v zemi stabilitu a mj. omezu protikomunistické nálady v římskokatolických kruzích. Vnitřní zájmy státu zde převažovaly nad cíli mezinárodní politiky SSSR. Jistým způsobem navazující válka v Koreji probíhající mezi lety 1950–1953 již nicméně na stránkách církevního tisku výrazně reflektovala geopolitické rozdělení světa na Východ a Západ, přičemž duchovní i věřící přesvědčovala o mírotvorném úsilí

²² SÚC přijal po roce 1953 rozhodnutí, že spíše než izolace bude efektivnějším nástrojem pro vylepšování obrazu socialistického Československa u církvi ve světě postupné pronikání do ekumenického hnutí. Jako čelní představitel této politiky byla vybrána respektovaná osobnost Josefa Lukla Hromádky (viz Morée & Piškula, 2015: 141–142).

²³ Např. ČZ, 1951, č. 19: 3. Dále: Výsledky III. valného shromáždění a budoucnost SN (ČZ, 1948, č. 49: 249), Proč mám rád Sovětský svaz a Sovětský svaz je vedoucí velmocí svobody, míru a štěstí (KN, 1951, č. 47: 2), Mír bude vítězství spravedlnosti, plod práva, pokoj a na věky klid (KN, 1952, č. 7: 2).

²⁴ Srovnej: „Korejský lid je vystaven nemilosrdnému a methodickému vyhlazování se strany amerických okupantů“ (ČZ, 1951, č. 27–28: 5), nebo: „Američané použili bakteriologických zbraní v Koreji. (...) [Křesťané musejí] zamyslet se nad tímto nelidským a nekřesťanským činem Američanů tak, aby [se] s celou vážností (...) otevřeně postavili mezi první ochránce života práce šťastného míru“ (ČZ, 1952, č. 10: 1). Dále: Výzva náboženských činitelů severní a jižní Koreje ke všem křesťanům a náboženským činitelům všech zemí (ČZ, 1953, č. 5: 4), Poslední příznaky vývoje světových událostí vynucují si otázku: kdo má právo mluvit jménem katolicismu na veřejném fóru (KN, 1952, č. 38: 2)?

²⁵ „Známe představy těchto lidí o humanitě jak ze své vlastní zkušenosti, tak i ze současných zpráv z Koreje,“ vysvětloval Vladimír Ekart a mimo jiné nezapomněl připomenout zradu SRC „považující boj proti socialismu za svůj úkol“ (ČZ, 1951, č. 19: 1).

SSSR a jeho spojenců. Zběžný pohled do archivních pramenů ovšem odhaluje, že taková černobílá optika oficiálního výkladového rámce nebyla mezi křesťany přijímána bezvýhradně (viz MSZ3: 2).

Válka v Koreji však nebyla jediným pomyslným polem pro zdůraznění válkychtivosti Západu. „Korea je tu nápadným příkladem toho, kam až se může dostat lidstvo, jestliže se nenajde skutečné mírové řešení. Druhý problém je Německo, jeho remilitarisace“ (ČB, 1951, č. 4: 62).

Remilitarizace Německa

Jestliže lidstvo neukončí válku, válka ukončí lidstvo.

Český bratr, rok 1951

Poté, co byla v dubnu 1949 podepsána smlouva o založení NATO jakožto nástroje pro zadržování komunismu, reagoval SSSR utvořením nové koncepce zahraniční politiky, vycházející z teze, že vládnoucí kruhy USA připravují další válku, kvůli čemuž hodlají obnovit postavení militaristických sil v západním Německu (Moulis, Valenta & Vykoukal, 1991: 81). Takzvané demokratické síly se měly sjednotit okolo SSSR v táboře míru a socialismu a zabránit nové útočné válce připravované na Západě.

Nebezpečí remilitarizace Německa lze z významných mezinárodních témat vyskytujících se v církevních časopisech mezi lety 1948–1953 označit za nejčtetnější. V tisku se otevřeně psalo o bezprostředním riziku rozpoutání třetí světové války, přičemž strach z nového konfliktu umocňovaly čerstvé zkušenosti z let 1939–1945 a v Československu silný odpor vůči německé národnosti.

Kdykoliv vy, Němci, jste měli svobodu, první váš čin byl, že jste ji druhým chtěli vzít a surově, nejsurověji je zotročit. Příliš živé jsou vzpomínky všech národů, na něž nedávno tak brutálně dopadla bota vašeho národa. Kde byly tehdy vaše upřímnost a vaše čisté svědomí? (...) Jak mohou mít čistá svědomí, když se nacisti dopustili takových nečistot, že to museli dělat se souhlasem celého národa? (ČZ, 1948, č. 30–31: 172)²⁶

Druhá světová válka, jejíž rozpoutání bylo přisuzováno Německu a nacistické ideologii, zanechala v československé společnosti svou bezprecedentní hrůzností hluboké trauma (viz KŽ: 100). Lidé po roce 1945 projevovali nejen ostražitost proti nebezpečí propuknutí dalších válečných konfliktů (viz DPK: 7; KSB: 18), ale také výrazné protiněmecké nálady (viz PPK: 233; KKP: 201). Existence vnějšího nepřítele přitom slouží jako důležitý stabilizační nástroj nejen autoritativním režimům a totalitním státům. Využití přirozeného poválečného nepřátelství vůči Němcům proto v propagandě církevního tisku nepřekvapí. Významným bodem argumentace se stala především hrozba návratu fašismu a nacismu: „Což je tak těžko pochopit, že znovuvybrojování národa, který byl svými falešnými vůdci sveden k vojenskému výboji nejzrůdnějšího rozsahu, znamená svévolnou neochotu

²⁶ Srovnej: „Teprve budoucnost ukáže, zda je možno věřit, že Němci nastoupili skutečně cestu míru a shody s ostatními národy“ (ČZ, 1948 č. 32–33: 180).

učit se ze soudů Hospodinových? Že to znamená nutit německý národ na cestu, která jej přivedla ke zkáze a utrpení milionů?“ (ČB, 1953, č. 9–10: 150) táže se *Český bratr* a *Český zápas* se připojuje: „Chtěli by začít tam, kde skončili: v pomstě, touze po vládnutí a po krvi. (...) Satanské dílo, zbytky SS, Wehrmachtu, válečných kariéristů a lidí nalákaných pro peníze, silně rozrušuje světovou hladinu. (...) Vyslovujeme tedy své jasné slovo proti jakékoliv obnově otevřené fašistické diktatury. Vidíme i dnes, kdo obnovuje fašismus a kdo pevně stojí proti němu“ (ČZ, 1951, č. 10: 1).²⁷

V církevních časopisech lze zároveň i v souvislosti s remilitarizací Německa dobře vysledovat v úvodu kapitoly zmíněný zdánlivý detail v koncepci zahraniční politiky SSSR. USA a jejich spojenci sice ohrožovali světový mír, nepřítel ale nepředstavovalo samo o sobě obyvatelstvo těchto států. Lidé v takzvaných imperialistických zemích se nacházeli pod vlivem proradných vůdců a zájmových skupin. Vždyť v USA „je totiž velký rozdíl mezi tzv. oficiálním veřejným míněním, vytvářeným a navenek představovaným tiskem, rozhlasem, oficiálními mluvčími, a mezi skutečným míněním prostých, obyčejných lidí, tedy národa, lidu“ (ČZ, 1948, č. 45: 231), píše se v *Českém zápase* s tím, že většina obyvatel touží po mírové dohodě mezi USA a SSSR. „Kdo chce mír? Ne celá Amerika. Je to malá, ale mocná Amerika, jež zvedá hlavu proti míru skrze tisk, na který je vykonáván nátlak kapitálem, který o válce mluví a válku si přeje“ (ČZ, 1949, č. 10: 42). V souvislosti s tím lze vysledovat i pozvolnou změnu rétoriky vůči Německu. Ostré komentáře z konce 40. let postupně nahrazovaly články o protestech německého obyvatelstva, které se znovuvyzbrojování samo aktivně bránilo.²⁸

Dodejme, že v kontextu hrozby remilitarizace Německa a SSSR vystupujícího jako přední protiválečná síla dostala na stránkách církevních časopisů výrazný prostor iniciativa Světové rady míru (dále SRM) sbírající v masivní podpisové akci podporu pro snahu, „aby vedoucí velmoci světa uzavřely mezi sebou mírový pakt a aby bylo zastaveno znovuvyzbrojování západního Německa“ (ČB, 1951, č. 5: 78).²⁹ Podle údajů zveřejněných samotnou SRM získala petice značný ohlas, neboť shromáždila 562 083 383 podpisů (ČB, 1951, č. 8: 115). Intenzivní propagace akcí SRM, zahraničně-politického nástroje SSSR,³⁰ si kladla za cíl demonstrovat mírotvornou podstatu komunistických společností překonávající pomyslné rozdělení světa na Východ a Západ; lidé celého světa (včetně USA nebo Německa) se dle oficiální rétoriky toužili sjednotit na frontě míru a bylo povinností křesťanů svou veřejnou aktivní účastí takové úsilí podpořit.

²⁷ Srovnej: Nacistické vlivy v církvích západního Německa (ČZ, 1951, č. 23: 3).

²⁸ Např. Evangelíci proti remilitarizaci Německa (ČZ, 1951, č. 5: 3). Dále: Zadržte zbraň (ČZ, 1951, č. 10: 1), Německý evangelík varuje (ČZ, 1951, č. 17: 3), Německý katolický lid v boji za mír (KN, 1951, č. 8: 1), Západoněmecká katolická mládež proti remilitarisaci (KN, 1952, č. 11: 2).

²⁹ Srovnej: Mírový plebiscit národů (ČZ, 1951, č. 21: 1), Hlasování pro mír (ČZ, 1951, č. 22: 6), Podepisujeme mírový hlasovací lístek (ČZ, 1951, č. 23: 1), Zvolili jsme život (ČZ, 1951, č. 25: 1).

³⁰ Světová rada míru vznikla z iniciativy Sovětského svazu v roce 1950 ve Varšavě, sídlila však v Helsinkách a prvním prezidentem organizace se stal známý francouzský fyzik a držitel Nobelovy ceny za chemii Frédéric Joliot-Curie.

Vztah k Vatikánu v reflexi mezinárodních událostí

Je to jen malý zlomek ze zahraničně politických snah vatikánských politiků, ale přesto ukazuje velmi zřetelně, že jsou to snahy, které nemohou nalézt souhlas u žádného člověka, který v duchu křesťanského učení usiluje o mír.

Katolické noviny, rok 1949

V církevním tisku vystupuje po boku USA ještě další, dosud nezmiňovaný významný činitel, podílející se na takzvané imperialistické politice západních států. Jedná se o Vatikán a z mnohých článků se může zdát, jako by byl právě papežský stát příčinou všeho zla ve světě a zdrojem výše představené manipulace vládnoucích kruhů (ČZ, 1949, č. 26–27: 124). Na otázku, proč tomu tak bylo, odpověděl již dříve Karel Kaplan: volby z května 1948 sice přinesly výrazný úspěch jednotné kandidátky, ÚV KSČ si ale nemohl nepovšimnout, že podstatná část katolických duchovních a věřících nevyjádřila k novému zřízení kladný poměr. Vztah státu a početné římskokatolické církve se proto stal významnou prioritou komunistické politiky, přičemž Klement Gottwald vytyčil jako nejdůležitější krok odstříhnutí vlivu Vatikánu a vytvoření jakési národní katolické církve (Kaplan, 1993: 37). Papežský stát měl být nadále prezentován jako cizí a nepřátelská moc.

Nutno říci, že ze strany ČCE a ČČS v době, kdy byl ekumenismus prakticky teprve rodícím se hnutím, panovalo ve vztahu k římskokatolické církvi dlouhodobé napětí. Když proto v *Českém bratrovi* čteme v polovině roku 1948 o zřízení SRC, ruku v ruce s tím přichází kritika Vatikánu. Pozvání se totiž dostalo všem křesťanským církvím, ale římskokatolická církev účast odmítla. „Letos z jara vešlo ve známost, že papežská kurie vydala pro katolíky zákaz pěstování ekumenických vztahů. (...) Katolická církev uzavřela dveře ekumenickému hnutí naprosto hermeticky“ (ČB, 1948, č. 10: 212). Autor článku ale pragmaticky konstatuje, že pokud se nechce římskokatolická církev připojit k dobré myšlence, nelze než soustředit se dále na svou vlastní práci.³¹ Ještě v témže čísle časopisu se ale papežský stát dočkal ostřejší kritiky, neboť katolicismus potvrzuje, že „chce být i nadále ohrazen nepřekročitelnou zdí a nepřipouští svobodné diskuse o věcech víry, – a vlastně ani mravů, což může znamenat i otázky sociální a mezinárodní“ (ČB, 1948, č. 10: 227–228). Smířlivé postoje z roku 1948 se posléze postupně vytrácejí a v nadcházejících letech je Vatikánu přisuzován zásadní podíl na růstu mezinárodního napětí. Papežský stát nejenže ovládal politický a hospodářský život v Německu, ale skrze hospodářsko-diplomatické styky s vládnoucí třídou USA cíleně mařil mírové soužití národů.³² Vatikán zároveň nesl přímou spoluzodpovědnost za probíhající válku v Koreji.³³ Hlavní nebezpečí tedy vyplývalo především z nadnárodního charakteru katolicismu: „Velmi zkušená vatikánská

³¹ Dodejme, že se ve článku píše také o odmítnutí účasti na ekumenickém hnutí ze strany ruské pravoslavné církve, to je ale vykládáno jako pouhé nedorozumění kvůli mylné interpretaci cílů SRC.

³² ČB, 1950, č. 2–3: 30.

³³ „Papež Pius XII. je odpovědný za to, že se nunciatura v Seulu stala nástrojem špiónážních nástrah proti lidově demokratické republice. Vatikánský velvyslanec (...) použil svého výsadního postavení k tomu, aby pomohl americkým agresorům v přípravách na rozpoutání války. Zapojil se ochotně“ (ČZ 1951, č. 6: 1).

diplomacie a špionážní služba Vatikánu obepíná svou síť většinu států evropských i mimoevropských“ (ČZ, 1951, č. 24: 1), upozorňovaly články v protestantském církevním tisku, čímž podporovaly již existující nevraživost (Morée & Piškula, 2015: 72), ale důsledně směřovanou především proti římskokatolické hierarchii, nikoliv vůči běžným věřícím.

Prakticky totožný narativ nalezneme také v *Katolických novinách*. Papežský stát byl kritizován, protože „politické cíle Vatikánu se rozcházejí se zájmy církve a víry“ (KN, 1951, č. 1: 2).³⁴ To se mělo projevovat zvláště v podpoře remilitarizace západního Německa, kde Vatikán dlouhodobě toužil „přivést západoněmecké katolíky pod prapor obnoveného nacismu a do služeb imperialistických podněcovatelů třetí světové války“ (KN, 1951, č. 1: 2). Ale Českoslováci nebyli jediní, kdo papežův klam prohlédl: „Obnovení armády v západním Německu je ohrožením Belgie. (...) Belgičtí věřící (...) trnou hrůzou nad tím, že hlava církve podporuje politiku vedoucí k takové katastrofě. Nemohou si vysvětlit hluboký rozpor mezi slovy a činy papežovými“ (KN, 1951, č. 4: 3).³⁵ Studium archivních pramenů odhaluje, že SÚC shromažďoval zprávy ze zahraničního tisku (viz DZpCR) – ať pozitivní či kritické – z nichž některé sloužily jako vzory pro články v církevních periodících či jako podklady pro práci církevních tajemníků na lokální úrovni (viz PZCZ). Vybrané ukázky náboženského vývoje v cizině tedy měly za cíl zdůraznit odpor křesťanů proti politice západních vlád a v případě římskokatolické církve předložit obraz vzdoru proti Vatikánu. Propaganda v církevním tisku se tak snažila docílit dojmu, že ostrá kritika papežského státu nebyla pouze záležitostí komunistického Československa, ale všech uvědomělých katolíků. Když tedy například hovořil papež Pius XII. o katolické misii v Africe a Asii, zvláště v Japonsku, v Koreji a v Číně, zastíral pouze skutečné politické úmysly v podpoře imperiální válkychtivé politiky USA.³⁶ Katolické noviny se proto mohly po přednesení takových důkazů oprávněně tázat, má-li Vatikán právo hovořit na mezinárodním poli jménem celého katolictva.

O kterou hesi katolicismu se opírají, když činně připravují bratrovražednou imperialistickou válku? S kterého hlediska katolické ethiky čerpají důvody pro pokus o znovunastolení bezcitného, nemorálního kapitalistického systému a zapálení světového požáru? (...) Jaký je to katolicismus, který neburcuje jejich svědomí, aby se zastavila válka na Koreji, (...) aby se uměle nerozčleňoval německý národ, aby se zastavilo šílené zbrojení milionových armád. (KN, 1952, č. 38: 2)

Odpověď na otázku, kam by měla náležet loajalita nejen československých katolíků, ale křesťanů obecně, byla tváří v tvář obrazu mírotvorného bratrského socialistického bloku pod vedením SSSR v čele s generalissimem Stalinem zcela zřejmá:

³⁴ Srovnej: Vatikán a Slovanstvo (KN, 1949, č. 14: 6).

³⁵ Srovnej: Článek o prohlédnutí katolíků ve Francii: Mír bude výtěžek spravedlnosti, plod práva pokoje a na věky klid (KN, 1952, č. 7: 2).

³⁶ Např. „Pax romana“ má se správně jmenovati „pax americana“ (KN, 1951, č. 6: 2).

Je to prostý a střízlivý člověk, odhadující předem směr nebezpečných vichrů. Jeho argumenty vynikají přesnou pádností a vnukají vědomí bezpečné jistoty, že pod jeho vedením dopluje loď národů do přístavu míru. (...) Po Stalinových slovech je situace ve světě docela jasná. Ve velkých hodinách rozhodování, aby na svět přišel trvalý mír, není nám křesťanům třeba už zdůrazňovat, kam se máme postavit. (ČZ, 1951, č. 42: 1)

Závěr

Problematika mezinárodních událostí zaujímala ve všech třech sledovaných církevních periodících významný prostor. Coby součást širšího tématu, mírového hnutí, byly vojenské konflikty v Číně či v Koreji stejně jako otázka remilitarizace západního Německa využívány značně účelově a v různých rovinách. Především v prvních letech po únorovém převratu lze v tisku sledovat potřebu zdůraznění zachování náboženských svobod v komunistických státech, k čemuž posloužilo jak zmiňování příkladů ze zahraničí včetně Číny, tak poukazování na potlačování projevů náboženské svobody na Západě.

S přelomem 40. a 50. let se stává nejčastěji zdůrazňovaným motivem rozdělení světa na mírotvorný komunistický blok shromážděný okolo SSSR a válkychtivé imperialistické uskupení v čele s USA. Válka v Koreji, stejně jako remilitarizace Německa, byly vysvětlovány jako důsledek zájmu kapitalistického trhu aktivně bránícího jakýmkoliv mírovým snahám. Z hlediska snahy ÚV KSČ odtrhnout římskokatolickou církev v Československu od nadnárodního katolického společenství zdůrazňovala církevní periodika politické zájmy Vatikánu zobrazovaného v pozici pomyslné šedé eminence stojící skrytě za příčinami veškerého světového válečného napětí. Z obav nad vznikem protestantského nadnárodního křesťanského společenství podobného Vatikánu ostatně vycházela také kritika SRC.

Z hlediska výkladu významných mezinárodních událostí se mezi třemi sledovanými tiskovinami nevyskytly zásadní rozdíly, spíše drobnější nuance v přístupu k některým tématům. Především *Český bratr*, časopis ČCE, se vyjadřoval smířlivěji a s méně bojovným tónem. *Český zápas* naopak zásluhou národního charakteru ČČS vynikal ostrostí postojů proti remilitarizaci Německa, stejně tak odsuzoval postupně se krystalizující prozápadní orientaci SRC, což bylo umocněno zamítnutím přijetí ČČS do SRC kvůli nedostatečné christologické orientaci církve (Morée & Piškula, 2015: 122). Spíše než o obsahových rozdílech v jednotlivých periodících hovoříme o způsobu podání a zvolené rétorice. Navíc zůstává otázkou, nakolik dosáhl v příspěvku představený výkladový rámec mezinárodních událostí mezi členy církví skutečně svých cílů; cenzura a politizace časopisů totiž vedla ke značnému odcizení tradiční části čtenářů, což vedlo k výraznému snižování nákladu všech tří periodik (Morée & Piškula, 2015: 116).

Širší výzkum, jehož je studium církevních periodik součástí, nicméně ve svých dosavadních dílčích závěrech ukazuje, že se „boj o mír“ a iniciativy „mírového hnutí“ projevovaly v průběhu 50. let v církevním prostředí i mimo oficiální tiskoviny. Například situační zprávy církevních tajemníků KNV v Brně zdůrazňovaly, že „duchovenstvo všech církví bylo nadále vedeno k aktivní účasti v mírovém hnutí“ (KSZ1: 1). Jedním z podstatných nástrojů praktického využívání hesla „boj za mír“ pro zvýšení vlivu mezi duchovními i věřícími se staly mírové konference a besedy

(viz KSZ1: 1; KSZ2: 1 a 3). Zprávy dále uvádějí potřebu upřesnit zásady církevní politiky jednak s ohledem na omezování vlivu církví, ale také kvůli současným potřebám „vnitřní i zahraniční politiky“ (KSZ1: 7). Zpráva nicméně konstatuje, že se „církevně politické poměry v kraji jeví jako konsolidované (...) a pozornost věřících může být poutána k důležitým úkolům budování socialismu a boje za mír“ (KSZ1: 7). Mírová iniciativa přitom nevycházela pouze ze strany státních orgánů, ale také z církví samotných,³⁷ byť nelze opomenout, že veškerý program, kázání či referáty na oficiálních akcích podléhaly přísné kontrole a procesu schvalování. Reflexi „boje za mír“ ale nalézáme i v pramenech, které nepodléhaly bezprostřednímu dohledu komunistických úřadů, jako jsou církevní kroniky konkrétních farností, sborů a náboženských obcí. Problematiku „boje za mír“ lze tedy označit za plastickou a přesahující rámec oficiálních institucí a veřejných akcí.

K provedení v samotném úvodu příspěvku zmíněného systematického srovnání komunistické propagandy se skutečností bude nicméně nezbytné prostudovat o poznání rozsáhlejší spektrum pramenů, a to především přímo ze samotného církevního prostředí. Potřeba sledování způsobu, kterým komunistický režim v Československu utvářel oficiální obraz každodenního života, hospodářského vývoje či domácí a světové politiky, má ovšem ještě další rozměr: Jiří Vachek upozorňuje že „jednou z pohnutek by mohla být selektivní kolektivní paměť komunismu. V historickém povědomí mladších generací zůstávají maximálně vzpomínky na všeobecný nedostatek zboží, zatímco vnímání rozporů mezi oficiálně garantovanými právy a jejich soustavným porušováním mizí“ (Vachek, 2009: 200). Odhalovat, jakým způsobem byl v totalitních státech utvářen alternativní obraz skutečnosti, proto může být cestou nejen k poznání doby dávno uplynulé, ale také současně žité – zvláště tváří v tvář stoupajícím úspěchům populistických hnutí předkládajících „lidem elixír smíchaný z reality, fantazie a lži“ (Jan, 2018: 7). Konec konců, jak napsal Tomáš Dvořák, v dnešních dnech je „přemýšlení o únoru 1948 (...) neodbytně doprovázeno také uvažováním o aktuální politické a společenské situaci“ (Jan, 2018: 139). Protože stejně jako v komunistickém Československu, tak i dnes není mnohdy snadné nalézt hranici mezi fakty a demagogií.

37 Např. situační zpráva okresního církevního tajemníka popisuje průběh diecézního shromáždění ČČS v Brně a za jeden z nejpodstatnějších momentů uvádí, že „na tomto shromáždění měl farář J. Vyskočil ze St. Brna mírový projev“ (MSZ1: 2). Podobným způsobem mimo jiné zaznělo kázání s mírovou tematikou při svěcení zvonů v římskokatolické farnosti ve Starém Lískovci (viz MSZ2: 1).

Seznam zkratek:

CČS	Církev československá.
ČB	Český bratr.
ČCE	Českobratrská církev evangelická.
ČZ	Český zápas.
DPK	Druhá pamětní kniha NO Brno – Řečkovice.
DZpCR	NA, Státní úřad pro věci církevní, kar. 1, sg. 44, Důvěrný zpravodaj pro církevní redaktory.
KKP	Kronika NO Brno – Královo Pole.
KN	Katolické noviny.
KNV	Krajský národní výbor.
KS	Komunistická strana.
KSB	Kronika NO Brno – Staré Brno.
KSČ	Komunistická strana Československa.
KSZ1	MZA, B124, III. man., sg. 1812. církv/3, ev. č. 2585, sledování vývoje církevního života, církevní politika, Odbor pro věci církevní rady KNV v Brně, Situační zpráva za I. čtvrtletí 1957.
KSZ2	MZA, B124, III. man., sg. 1812. církv/3, ev. č. 2585, sledování vývoje církevního života, církevní politika, Odbor pro věci církevní rady KNV v Brně, Situační zpráva za II. čtvrtletí 1957.
KŽ	Kronika NO Brno – Žabovřesky.
MNV	Městský národní výbor.
MSZ1	MZA, B124, III. man., sg. 1812. církv/3, ev. č. 2585, sledování vývoje církevního života, církevní politika, Odbor pro věci církevní rady MNV v Brně, Situační zpráva za I. čtvrtletí 1957.
MSZ2	MZA, B124, III. man., sg. 1812. církv/3, ev. č. 2585, sledování vývoje církevního života, církevní politika, Odbor pro věci církevní rady MNV v Brně, Situační zpráva za II. čtvrtletí 1957.
MSZ3	MZA, B124, III. man., kar. 2585, sg. 1815 církv/3, sledování vývoje církevního života, církevní politika, Odbor pro věci církevní rady MNV v Brně, Situační zpráva za III. čtvrtletí 1957.
MZA	Moravský zemský archiv.
NATO	Severoatlantická aliance.
NO	Náboženská obec.
PPK	První pamětní kniha NO Brno – Řečkovice.
PZCZ	MZA, B124, III. man., kar. 2582, sg. 1809, Přehled zahraničních církevních zpráv.
SRC	Světová rada církví.
SRM	Světová rada míru.
SS	Schutzstaffel.
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik.
SÚC	Státní úřad pro věci církevní.
USA	Spojené státy americké.
ÚV	Ústřední výbor.

Seznam použité literatury:

Prameny

Český bratr, ročníky 24 (1948), 25 (1949), 26 (1950), 27 (1951), 28 (1952), 29 (1953).

Český zápas, ročníky 31 (1948), 32 (1949), 33 (1950), 34 (1951), 35 (1952), 36 (1953).

Katolické noviny, ročníky 1 (1949), 2 (1950), 3 (1951), 4 (1952), 5 (1953).

Suslov, M. A. (2009). *The Defence of Peace and the Struggle Against the Warmongers*.

In *Marxist Internet Archive*. Nalezeno [12.03.2020] na <https://www.marxists.org/archive/suslov/1949/11/x01.htm>

Sekundární literatura

Balík, S. & Hanuš, J. (2007). *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: CDK.

Dvořák, T. (2018). 1948: Konec svobody v poválečném Československu. In L. Jan & kol.

(Eds.), *Osmičky: Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici* (s. 239–262). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jan, L. (2018). Předmluva. In L. Jan & kol. (Eds.), *Osmičky: Osudová výročí českých a československých dějin končící na jednu číslici* (s. 5–8). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jindra, M. (2010). Církev československá (husitská) v období komunistické totality.

In T. Butta & Z. Kučera (Eds.), *90 let Církve československé husitské* (s. 91–117).

Praha: CČSH.

Kaplan, K. (1993). *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk.

Morée, P. C. A. & Piškula, J. (2015). „Nejpokrokovější církevní pracovník“: *Protestantské církve a Josef Lukl Hromádka v letech 1945–1969*. Benešov: EMAN.

Mouliš, V., Valenta, J., & Vykoukal, J. P. (1991). *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě 1944-1989*. Ostrava: Amosium.

Nešpor, Z. R. (2008). Ideologické nástroje ateizace české společnosti v letech 1948-1989.

Církevní dějiny, 1(1), 36–63.

Nešpor, Z. R. (2010). *Století evangelických časopisů 1849-1948: Časopisy v dějinách „lidových“ protestantských církví v Čechách a na Moravě*. Praha: Kalich.

Piškula, J. (2009). Státní úřad pro věci církevní 1949-1956: Ministerstvo pro kontrolu náboženského života v Československu. *Církevní dějiny*, 2(4), 65–73.

Tomský, A. (2018). Rio Preisner – apokalyptický svědek a teoretik totalitarismu. In

J. Hanuš (Ed.), *Kritik moderního světa: Rio Preisner 1925-2007* (s. 131–143). Brno: CDK.

Vachek, J. (2009). Nové pohledy na nedávné dějiny středovýchodní Evropy. *Soudobé dějiny*, 16(1), 197–201.